

MOLNÁR ÉVA

A kapunyitási pánik jelenségének vizsgálata a debreceni egyetemisták körében

Bevezetés

Az elmúlt évtizedekben végbemenő gazdasági-társadalmi változások hatására a családalapításban is rendszerváltás következett be Magyarországon. A házasságkötések és születések számának visszaesése, illetve későbbi életkorra tolódása egyszerre okai és következményei is a családalapítási szokások megváltozásának a nemzetközi tendenciákat követve.

A kedvezőtlen demográfiai adatok hátterében álló tényezők bemutatásakor a különböző kutatások más-más területekre helyezik a hangsúlyt. Jelen tanulmány a posztadoleszcens életszakasz kialakulásának hatására fókuszál. A jelenség legtöbbször a gyermekvállalás elhalasztásával is jár, így össztársadalmi szinten a demográfiai mutatók visszaeséséhez vezet.

A piacgazdaságra alapozott tudásalapú társadalmakban egyre többen végeznek felsőfokú tanulmányokat. A tanulással töltött évek meghosszabbodása miatt a munkába állás ideje is kitolódik, ezért a fiatalok legtöbbje még nem képes az olyan felnőttiséggel járó szerepeik betöltésére, mint a munkavállalás, az önálló háztartásvezetés vagy a családalapítás.

Az empirikus kutatás az utóserdülőkor és a kapunyitási krízis jelenségének vizsgálatára irányul. A 22 és 28 év közötti debreceni egyetemistákkal elkészült tizenkét félig strukturált interjú célja az Y generáció karrier-, és családalapítási terveinek megismerése.

Posztadoleszcencia

A modern társadalmakban megfigyelhető, hogy a szexuális érettség és a szociális értelemben vett felnőtté válás, illetve a munkavállalás időpontja fokozatosan elkülönül egymástól, így kialakul egy olyan életszakasz, amelyben a felnőtté válás dimenziói fokozatosan, egymáshoz képest részben elcsúszva jelentkeznek. Ebben az életszakaszban a fiatalok a felnőtté válás legtöbb pszichológiai kritériumának megfelelnek, de nem elégitik ki a szociológiai követelményeket, nem rendelkeznek a felnőttkort társadalmilag alapvetően meghatározó tulajdonságokkal, nincsenek beépülve a társadalom intézményes szerkezetébe (Vaskovics, 2000).

A felnőtté válás folyamatának eleme a tanulmányok befejezése, a munkavállalás és az anyagi önállóság megteremtése, tartós partnerkapcsolat kialakítása, az első házasságkötés és a gyermekvállalás. Ezek az események a fejlett világban jellemzően idősebb korra tolódtak (Murinkó, 2009). Magyarországon a 18. életévét betöltöttek nemcsak biológiailag, de jogilag, is nagykorúnak számítanak, mégsem ezt az életet élik, hiszen a legtöbben a szülői házban laknak, iskolába járnak, anyagilag függenek a szülőktől és a gyerekvállalástól még nagyon messze állnak.

A szociológiai szakirodalomban a fiatalkor és a felnőttkor közé beékelődő életszakaszt, posztadoleszcenciának nevezik, amelynek elemzéséhez több elméleti modell is a rendelkezésre áll. Vaskovics László (2000) értelmezésében a következő dimenziók hangsúlyosak: jogi értelemben vett leválás, közös fedél alól történő leválás, anyagi-pénzügyi leválás, önálló döntést eredményező leválás, szubjektív leválási forma. A tanulmány empirikus kutatása ezek közül elsősorban a szülőktől való elköltözés és anyagi-pénzügyi függetlenség dimenziójának vizsgálatára fókuszál.

A szülői háztól való leválás jelentős pozícióbeli változás a fiatalok életében, amelyben fontos szerepet játszanak a társadalm szerkezeti feltételek és körülmények. Azokban a családokban, ahol a fiatalok számára nincs mód külön lakás finanszírozására a nagykorú gyerekek kénytelenek hosszabb ideig együtt élni a szüleikkel (Somlai, 2010).

A szülőktől való elköltözés Európában nagy különbségeket mutat, ennek oka a munkaerő-piaci szerkezet, a jóléti rezsim, a lakás piac eltérő jellemzőiben és a kulturális szokások különbözőségeiben rejlik. Észak-Európában korábban történik meg ez az esemény az emberek életútjában, mint a dél-európai országokban. A fiatalok életkezdési lehetőségei és körülményei az elmúlt évtizedekben Magyarországon jelentősen átalakultak. A rendszerváltás alapvető változásokat hozott: gazdasági visszaesés, munkanélküliség megjelenése és tartóssá válása miatt a pályakezdő fiatalok nehezebben tudnak bekapcsolódni a munkaerőpiacra, mint korábban. A tanulás és munka közötti átmenet bizonytalanná vált. A kialakult helyzetre való válaszként sokak az iskolai részvétel kitolódásával reagálnak, amelyre az oktatási expanzió lehetőséget is ad (Murinkó, 2009)¹.

A lakáshoz jutás lehetőségei már a nyolcvanas években elkezdtek romlani, a rendszerváltást követően pedig beszűkültek: megszűnt a kiutalásos rendszer, az önkormányzati bérlakásokat privatizálták, a hitelfelvétel nehezebbé vált. Ezek hatással voltak az önálló háztartás megteremtésének lehetőségeire. A 2007-es Eurobarometer-felmérés eredményei alapján a 15-30 éves magyarországi fiatalok 64 %-a szerint a szülőktől való elköltözés legfontosabb akadályát a stabil anyagi háttér megteremtése jelenti (Murinkó, 2009).

A még nem iparosodott társadalmakban nem volt éles határ a gyermekkorból a felnőttkorba való átmenet között, a gyermekeket a társadalom "kis felnőttjeiként" tekintették. Az iparosodott társadalmakban ismerték fel először a fiatalkort, a gyermekkor és a felnőttkor között elhelyezkedő önálló életszakaszként, a társadalom által meghatározott elvárásokkal. A posztadoleszcens életszakasz, a posztindusztriális

¹ Erről lásd még: Czibere Ibolya (szerk.) (2012b): *Gyerekek, családi hatások és következmények – az iskolai kudarcok* c. kötetét

társadalmakban alakult ki, kiszélesedése és időbeli elnyúlása a társadalmi modernizáció egyik jeleként tekinthető (Vaskovics, 2000).

Pontos alsó és felső korhatárát nem lehet egyértelműen meghatározni, azonban különbséget kell tenni a „fiatal felnőttkor” és a posztadoleszcencia között. Fiatal felnőttek közé sorolhatóak a 18 és 30 év közötti korcsoport tagjai, míg a posztadoleszcencia kifejezést csak „egy adott életszakaszra vonatkoztatva” javasolt használni. Ez a szakasz pedig egyénfüggő, így eltérő hosszú lehet (Vaskovics, 2000). A posztindusztriális társadalmakon belül sem lehet érvényes az érintett korosztály egészére. Elsősorban azokat érintheti, akiknek az iskolai részvételük jelentősen kitolódik, erre a mélyszegénységben élők számára alig van lehetőség (Somlai, 2010)².

Az életszakaszok és a különböző nemzedékek útjainak megváltozásával átalakult a fiatalkor is, meglazultak a munka, a párkapcsolat és a családi élet közötti összefüggések szálai. Napjainkban a fiatalok többsége a szüleitől eltérő módon időzítik a tanulmányok befejezését, a munkavállalást, a tartós párkapcsolat kialakítását, a házasságkötést és a családalapítást. Jellemzővé vált, hogy a tanulás és munka időszak egybecsúszhat, a pályaválasztási és párválasztási döntések nem véglegesek, a partnerek, lakóhelyek és életmódok változhatnak. Ezek a változások a felnőtté válás menetének bizonytalanabbá válását eredményezik (Somlai, 2010).

A pszichológiai szakirodalom részletesen foglalkozik a fiatalkorból a felnőttkorba történő átmenettel, amely az intellektuális és szociális képességek kialakulásával, az egyéni felelősségtudat kifejlődésével, illetve az értékek és a normarendszer stabilizálódásával valósul meg. Ebből a nézőpontból a felnőttiséget leginkább személyi tulajdonságokkal lehet jellemezni, amelyek közül kiemelkedik az önállóság és az önrendelkezés. Szociológiai szempontból a felnőtt státusz összetettebb fogalom a jogi értelemben használatosnál, amit a nagykorúság elérésével definiálnak. A nagykorúság elérésével a felnőttek jogai megilletik a fiatalokat, azonban ez nem jelenti azt, hogy ezek a fiatalok felnőttként is élnek (Vaskovics, 2000).

A posztindusztriális társadalmakban megváltozott a tanulás menete és a munka világa, módosultak a nemi szerepek és párkapcsolati szokások. A posztadoleszcencia szülei nemzedékénél hamarabb kezdik a szexuális kapcsolatokat, korábban kezdtek dönteni arról, hol és hogyan töltik a szabadidejüket, de tovább járnak iskolákba, később házasodnak és vállalnak gyereket. Nem modellszerűen következnek be a felnőtté válás olyan eseményei, mint a tanulmányok befejezése, a munkavállalás elkezdése, az

² A témáról lásd még: a) Czibere (2012c): Nők mélyszegénységben. Személyes életvilágok és cselekvési perspektívák a mélyszegénységben élő nők mindennapjaiban. L'Harmattan Kiadó, Budapest. b) Czibere Ibolya (2014): Települési és regionális egyenlőtlenségek a 18-29 éves ifjúsági korosztály körében: munkaerőpiac – jövőtervezés – érvényesülés. In: Nagy Ádám – Székely Levente (szerk.) (2014): Másodkézből – Magyar Ifjúság 2012. ISZT Alapítvány – Kutatópont, Budapest c) Csoba Judit – Czibere Ibolya (2012): „Mire készítsen fel az egyetem?” A munkaadóknak a diplomás pályakezdőkkel és a képzőintézményekkel kapcsolatos elvárásai. In: Fónai Mihály – Szűcs Edit (szerk.) (2012): A Debreceni Egyetem „Diplomás Pályakövető Rendszerének” főbb eredményei és tapasztalatai, 2010-2011. Debreceni Egyetem, Debrecen

elköltözés otthonról, a tartós párkapcsolat és szexuális érintkezés megkezdése, a házasságkötés és családalapítás (Somlai, 2010).

Szociális, morális, intellektuális, politikai és szexuális területeken is egy önállósodási folyamat figyelhető meg, azonban az anyagi függőség továbbra is fennmarad. Ez a fázis önálló stílusjegyeket hordoz, amelyet a hosszabb képzési idő és a késői munkavállalás miatt a felnőtt státusz jogainak és kötelességeinek késleltetett vállalása jellemez (erről lásd még: Czibere 2012a). A társadalomtudományi meghatározás szerint akkor valósul meg a felnőtté válás, ha az adott személy önálló döntési joggal rendelkezik a felnőtteknek fenntartott társadalmi pozíciókban. A felnőtt kor tevékenységi területei közé tartozik a foglalkozás és a munka, a partnerkapcsolat és a család területe (különösképpen az anya- és az apaszerep) (Vaskovics, 2000).

A rendszerváltás óta végbemenő társadalmi változások vizsgálata nélkül nem lehet átlátni a fiatalság mai helyzetét. Az ipari társadalom információs társadalommá alakult, amelynek fő jellemzője, hogy a tudás központi szerepet játszik a mindennapokban. Olyan technikai eszközök jelentek meg, amelyek átalakították az életmódot, megváltoztatták az emberek gondolkodásmódját (Rab-Székely, 2007).

Az iskolai részvétel általános meghosszabbodásával lehetőség nyílik arra, hogy az olyan életre szóló döntések, mint például a pályaválasztás, munkahelyválasztás, párválasztás, gyermekvállalás későbbi életkorokban történjen meg. Míg az előző generációk számára társadalmi elvárás és fontos egyéni cél is volt, hogy minél hamarabb el tudják hagyni a szülői házat, addig napjainkban más jellemző.

Az oktatási expanzió egyszerre lehet oka és következménye is a kamaszkor kitolódásának. A tanulmányaikat folytató, munkajövedelemmel még nem rendelkező fiatalok nem képesek az önálló háztartásvezetésre, így gyakran még a húszas éveik végén, harmincas éveik elején is otthon laknak. Sokan nemcsak az egzisztenciális biztonság megteremtésének nehézsége miatt választják ezt az életmódot, hanem a felnőtté válással járó felelősségvállalástól megrémülve nem akarnak elszakadni családjuktól. A jelenség össztársadalmi szinten a demográfiai mutatók visszaeséséhez is hozzájárul, hiszen az otthonról való elköltözés és a munkába állás kitolódása a legtöbbször a gyermekvállalás elhalasztásával jár.

A 2000-es évektől az angolszász irodalomban új fogalom jelent meg a 18 és 25 év közötti életszakasz bemutatására. Jeffrey Jensen Arnett megalkotta a „emerging adulthood” kifejezést, ami kezdődő felnőttkorok is fordítható. Határozott érveket sorakoztatott fel emellett, hogy egy új életszakasz jelent meg, amely nem felel meg sem a serdülőkoroknak, sem pedig a fiatal felnőttkoroknak. Alexandra Robbins és Abby Wilner a „quarterlife crisis” vagyis kapunyitási pánik kifejezést alkalmazza ugyanezenre az életszakaszra (Vida, 2011).

Az élet első negyedének végén sajátos életkori krízis-állapot diagnosztizálható. A kapuzárási pánikhoz hasonlóan a kapunyitási is életmódváltáshoz kötődik. Míg előbbi a múltja, utóbbi a jövője miatt aggódik: a rá váró döntések nehézségeitől retteg (Szvetelszky, 2005). A kapuzárási pánik kulcstényezője a stabilitással, lezárultsággal és az idő múlásával való szembesülés, addig a kapunyitási krízis jellemzője a túl sok lehetőség kiszámíthatatlansága, a sebezhetőség érzése és az identitáskeresés nehézsége (Vida, 2011).

Egyaránt érintheti az iskola elvégzése után hamar munkát kapó, de azzal elégedetlen, beilleszkedési zavarokkal küzdő huszoneveseket és azokat a fiatalok is, akik még nem tudják eldönteni mit is kezdjenek az életükkel, s ezért nemegyszer iskolából-iskolába járva a legkülönbözőbb végzettségeket halmozzák fel (Szvetselszky, 2005).

A jelenség a mai fiatalokat jellemzi (Y generáció), a korábbi évtizedekben kevésbé volt megfigyelhető. Szüleik oktatási pályafutását és karrierútjait sokkal inkább jellemezte a kiszámíthatóság. A célok, követelmények és visszajelzések egyértelmű rendszerében kellett eligazodniuk. Napjainkban azonban a verseny értéken alapuló fejlett társadalmakban a teljesítményvágy felerősödött, amely feszültséget, szorongást is generálhat (Vida, 2011).

A posztindusztriális társadalmakban gyorsan változik a munkaerőpiac, amely az ifjú munkavállalóktól is új stratégiákat kíván. A gyors változásoknak, a folyton megújuló követelményeknek könnyebben lehet megfelelni, ha a megszerzett képesítést újabb tudással egészítik ki, éppen ezért sokan a felsőoktatásban eltöltött éveiket csupán „parkoló pályaként” használják. A szerény pályakezdői bér vagy a munkanélküli lét csapdái ellen az iskolai részvételük meghosszabbításával védekeznek, így még inkább kitolódik az az időtartam, amit a hallgatók tanulással töltenek, növekszik az első diplomájukat megszerzők átlagéletkora (Somlai, 2007). Egyre többen, és egyre hosszabb időre válnak „főfoglalkozású hallgatóvá”.

A pályakezdő korban lévő fiatalok közül sokan élik át a szorongást, ami a beilleszkedésről és a felnőtt élet megkezdéséről szól. A jövő perspektívái ebben az érzelmi állapotban inkább negatív érzéseket váltanak ki. A tanulmányai végéhez közeledők nem azt élik meg, hogy végre kiszabadulnak az iskola kötöttségei alól, hanem az elkövetkező kihívásoktól való félelmet. Az ilyen helyzetben a szülői ház lesz a legfőbb védelem, amelyben lélektanilag gyermekpozícióban maradhatnak (Tari, 2011).

Ennek objektív okai is vannak, hiszen sokan ébrednek rá, hogy végzettségük a vártnál alacsonyabb piaci értékkel rendelkezik. A munkanélküli státusznál pedig sokkal jobb alternatívának tűnhet a tanulmányi idő meghosszabbítása. Ez azonban azzal is jár, hogy kitolódik a „felnőtt élet” megkezdésének ideje is. Minden ezzel kapcsolatos szerep betöltésére később kerül sor: komoly párkapcsolat kialakítása, egzisztenciateremtés, családalapítás (Tari, 2011).

Robbins és Wilner 2004-ben (idézi: Vida, 2011) huszonevesek szorongás és depressziószintjét vizsgáló kvantitatív vizsgálata szerint a megkérdezettek 62%-a depresszióról számolt be, 91 %-a pedig az általános szorongás jeleit mutatta. Blazer és Kessler 1994-es eredményei szerint 15-24 év között a legmagasabb a depressziós tünetek száma (Vida, 2011). A Felsőoktatási Tanácsadás Egyesület a fiatalok mentálhigiénés állapotát kutató 2010-es felmérései szerint a depressziós tünetek megjelenése a 24-26 éves korosztály, vagyis a mesterképzést befejező hallgatók között a legjelentősebb (Vida, 2011).

A gyermekkor fejlődési szintjén megrekedt felnőttek gyakran nem vállalják az életkoruktól elvárható szerepeket, mint például a munkavégzés, vagy a gyermeknevelés, hanem szüleiktől függve gyermeki státuszban maradnak (erről bővebben lásd Czibere 2012a kötetének tanulmányait). A személyiségfejlődésük

mögött olyan meggyőződések, félelmek állnak, amelyek meggátolhatják őket a gyermekkor biztonságos világából való kilépéstől. Önbizalomhiány, alacsony küzdési képesség, túl szorosan kötődő szülők is hozzájárulhatnak a „Pán Péter szindróma” kialakulásához. A mesehőshöz hasonlóan az érintettek sem akarnak felnőni.

A szülőkkel együtt élő, sokszor stabil párkapcsolat és biztos állás nélkülieket a nyugtalanság, csalódottság, a depresszió egyaránt jellemezheti. A kapunyitási pánikot a pszichológia tudománya nem ismeri el mentális zavarként, mégis az egyén életében igen nagy problémát jelenthet. A szülőktől való leszakadás elhúzóódásának következményeként szociális értelemben még gyermeknek számító felnőtt korú személyek nem képesek betölteni az életkorukkal járó szerepeket. Az állandó változásokhoz és a szerteágazó elvárásokhoz való igazodás jóval nagyobb terhet jelenthet a felnőttéssel járó döntések meghozatala, mint az olyan történelmi korokban, ahol sokkal tervezhetőbbek és kiszámíthatóbbak voltak az életutak.

A fontos döntésekkel együtt járó stressz egyik lehetséges kimenetele a halogatás, amely a kapunyitási pániknak az oka és következménye is lehet egyben (Vida, 2011). A jövő kihívásaitól való félelem arra motiválhatja a fiatalokat, hogy elodázzák a fontos döntések meghozatalát. Azonban ez szorongás forrásává is válhat, amely tovább erősítheti bizonytalanságaikat.

Empirikus kutatás

A kapunyitási pánik jelensége legmarkánsabban a magas iskolai végzettséggel rendelkezőkre hat, ezért az empirikus kutatás erre a csoportra irányult. A gyorsan változó világ folyamatos bizonytalanságokat generálhat a fiatalokban, amely hozzájárul ahhoz, hogy megpróbálják az olyan fontos életre szóló döntések idejét is elhalasztani, mint például a szülőktől való elköltözés, a munkába állás, a házasságkötés vagy a gyermekvállalás is. Interjúalanyaim mindegyike is ezek előtt áll.

A tizenkét megkérdezett személy közül a nemek aránya egyenlő mértékben oszlott meg. Életkor szerinti megoszlásuk: 22–28 év, biológiai értelemben a családalapításra legalkalmasabb korosztály tagjai közül kerültek ki. A kiválasztás feltétele volt, hogy olyan nappali tagozatos felsőoktatási intézmény hallgatói legyenek, akiknek az állandó lakhelyük megegyezik a szüleikével. Mindannyian a Debreceni Egyetem hallgatói, de különböző képzésekben vesznek részt: jogász, igazgatásszervező, általános orvos, vállalkozásfejlesztés, vidékfejlesztő agrármérnök, építészmérnök, villamosmérnök, biológia, földrajz, anglisztika, rajztanár, csellótanár. Kettőn osztatlan képzésben, kettőn alapképzésben, nyolcan pedig mesterképzésben vesznek részt.

A szülőktől kapott családi minták

Interjúalanyaim szülei a nyolcvanas években kötöttek házasságot. Az édesanyák 18–23 évesen, míg az édesapák 18–24 évesen léptek a házasság kötelékébe, amely megfelel az akkori trendeknek. A huszonnégy szülő közül négy édesanya és négy édesapa rendelkezik felsőfokú végzettséggel, a többiek legmagasabb iskolai végzettségüként az

érettségit jelölték be gyermekeik. Megfigyelhető, hogy a felsőfokú végzettséggel rendelkező szülők voltak azok, akik a többiekhez képest 3-4 évvel később házasodtak. A megkérdezettek családjában 2-3 gyermek a jellemző. Ennél több testvérről csak azok számoltak be (2 fő), akiknek a szülei elváltak, s az édesapa új házasságkötéséből is születtek gyermekek. A testvérek mindegyike az interjúalanyaimnál fiatalabb, egyikőjük sem házas még.

A legtöbben arról számoltak be, hogy a hagyományos családi munkamegosztás szerint teltek a hétköznapjaik. A tradicionálisan női feladatoknak számító háztartási munkák nagy részét az édesanya végezte. Az apák inkább a ház körüli fizikai munkákat vállalták. A legtöbben úgy emlékeznek, hogy az anyák jóval többet dolgoztak otthon, még annak ellenére is, hogy a munka világában is helyt kellett állniuk.

Csupán ketten mondták azt, hogy a házimunkák terhei nagyjából egyenlő mértékben voltak megosztva a szülők között. Mindkettőjük édesanyja felsőfokú végzettséggel rendelkezett, míg az édesapák érettségivel. A nőket ezekben a családokban a férjeiknél magasabb képzettség és jobban jövedelmező munka jellemezte. Az anyák a munkahelyi és otthoni teendőiket jól össze tudták hangolni, hiszen bőven kaptak segítséget a férjüktől. Így volt lehetőségük a pihenésre, kapcsolódásra, sőt még arra is, hogy szabad idejüket otthonaikon kívül töltsék.

Ezzel szemben azok, akiknél az anya jóval több feladatot látott el otthon, gyakran látták édesanyjukat fáradtnak, kimerültnek, idegesnek, ingerültnek. A munkahelyükön kívül nem jártak el sehová, a rokonságon és a szomszédokon kívül nem nagyon tartottak fenn más emberi kapcsolatokat, nem volt jellemző, hogy barátokkal jártak volna össze. Pihenésre, szórakozásra alig maradt idejük. Az édesapák ezzel azonban időt tudtak szakítani a szórakozásra.

Az ideális családi munkamegosztás

A családi munkamegosztás e formája a megkérdezettek fele (4 férfi, 2 nő) szerint teljesen ideálisnak bizonyult. Ők azzal érveltek, hogy a család akkor működőképes, ha mindenki tudja, hogy mi a feladata. Az otthon kialakult szabályok keretek közé rendezték a mindennapjaikat, s a jövőben maguk is így képzelik el párjukkal az életüket. Úgy gondolják, hogy bizonyos teendők elvégzésére nem egyforma mértékben alkalmas mindkét nem, így a hatékonyság növelése érdekében szükség van arra, hogy a nők végezzék el a házimunkák zömét. Véleményüket sztereotípiák sorával próbálták alátámasztani.

Az interjúalanyok másik fele (4 nő, 2 férfi) azonban úgy véli, hogy napjainkban „idejétmúlt” ez a felállás. Szerintük „nem igazságos”, hogy a nőknek sokkal kevesebb szabad idejük van. A lányok főleg azzal érveltek, hogy nem azért töltöttek hosszú éveket tanulással, hogy „házvezetők” legyenek. Úgy vélik, ha a nő is dolgozik és hozzájárul a családi költségvetéshez, a férfinak is segítenie kell a házimunka elvégzésében. Nem tudják elképzelni, hogy olyannal éljenek együtt, aki elvárja, hogy kiszolgálják.

A hat lány közül öt fő lehetségesnek tartja, hogy társuknál magasabb iskolai végzettséggel és több fizetéssel fog rendelkezni. Négyen még azt is teljesen elfogadhatónak vélik, ha a gyermeknevelés a férfi fő feladata lesz. Azzal érvelnek, hogy ma már nem törvényszerű, hogy a nő maradjon otthon a gyerekekkel. Szerintük annak a szülőnek kell kimaradnia a munkából, aki kevesebbet keres. Ez mindenféleképpen a tradicionális női önkép megváltozását jelzi az interjúalanyok körében.

A kutatás keretében megkérdezett lányoknak nem csupán az anyaság a legfontosabb életcéljuk. Karrierjüket, munkájukat éppolyan fontosnak tartják. Ebben az értelemben megváltozhat a tradicionális szerepfelosztás. A hagyományok és érzelmek helyett racionális és gazdasági érvek határozhatják meg azt, hogy melyik szülő maradjon otthon.

A fiúk közül négyen gondolják azt, hogy előfordulhat az is, hogy a társa képzetebb lesz, vagy több pénzt visz haza. Szerintük egyre több esély van erre, mivel nagyon sok lány szerez felsőfokú végzettséget. Azonban azt már egyik fiú sem tartja elfogadhatónak, hogy a gyermek születése után a férfi maradjon otthon.

Otthon a szülőkkel, választás vagy kényszer?

Minden interjúalany még erősen függ anyagilag szüleitől. Elmondásuk szerint egyikük sem rendelkezik annyi bevétellel, hogy önállóan fenn tudja magát tartani. Szüleik, nagyszüleik támogatásával tudják biztosítani a mindennapi szükségleteiket. Ilyen körülmények között nem képesek önálló háztartást vezetni. Mindannyian úgy nyilatkoztak, csupán az egzisztenciateremtés nehézsége miatt nem hagyták még el a szülői házat.

Azonban többen is beszámoltak a generációs különbségek miatt kialakuló folyamatos konfliktusokról. Nehezen találnak közös hangot a szülőkkel a különböző érdeklődési körök miatt, bizonyos kérdéseket pedig gyökeresen másképpen látnak. A párkapcsolatok szabadsága különösen kényes téma a családoknál.

A szülőktől való anyagi függetlenedés idejét még nem látják pontosan. Úgy gondolják, hogy az egyetem befejezése után sem fognak egyből elköltözni otthonról. Egyrészt, mert kérdéses, hogy az akkori gazdasági helyzet mennyire teszi lehetővé a gyors elhelyezkedést, illetve milyen fizetést kapnak majd pályakezdőként. Másrészt, mert azt tervezik, hogy munkába állásuk után is még néhány évig otthon laknak, hogy elegendő pénzt gyűjthessenek össze ahhoz, hogy elkezdjék önálló életüket.

A legtöbben addig szeretnének várni, amíg lakást nem tudnak vásárolni, mivel az albérletbe költözés kevésbé vonzó számukra. Minden interjúalany az anyagi körülményeket nevezte meg a szülői ház elhagyásának legfontosabb akadályaként. Egyik interjúalany sem merne úgy elköltözni, hogy nincsen még munkája, még akkor sem, ha párjuk biztos jövedelemmel rendelkezik.

Interjúalanyaimat megkértem arra, hogy számolják át, megközelítőleg hány évesen tudnak majd elköltözni otthonról. Ők maguk is meglepődtek az eredményen: 27–32 év közötti életkorokat jelöltek meg. Ebben az életkorban szüleik nemcsak házasok voltak, de már gyermeket is vállaltak, ők azonban még csak az elköltözést tervezik, s majd csak azután szeretnének családot alapítani. Ennek ellentmond az, hogy egyikőjük sem

keres még aktívan teljes munkaidős állást. Ketten elmondták, hogy az ösztöndíjak és a szociális juttatások összege a diákmunkából származó fizetéssel kiegészülve nem jelent annyival kevesebb jövedelmet számukra, hogy megérje nekik a teljes munkaidős állás vállalása (amely a tanulmányok levelező tagozaton, így költségtérítéssel formában való folytatásával is járna).

Mindannyian átlagosnak tartják a jelenlegi életszínvonalukat: havi bevételeikkel beosztással kell gazdálkodniuk, de a legfontosabb dolgokból nem szenvednek hiányt. Ketten megemlítették, ha dolgoznának és önálló lakásba költöznének, az ebből adódó költségek (lakbér, rezszi, élelmezés stb.) kifizetése után a pályakezdői fizetésből nem maradna pénz sem szórakozásra, sem pedig arra, hogy félretegyenek.

A szülőktől való elköltözés szintén elsősorban gazdasági döntéssé vált. Nem az határozza meg, hogy az egyén érettnek érzi magát az önállóságra, a családi fészek elhagyására. Fontosabb szempont, hogy rendelkezésre álljon megfelelő anyagi forrás. Hiszen interjúalanyaim mindegyike úgy nyilatkozott, hogy akkor fognak elköltözni, ha bevételi forrásaik elegendők ahhoz, hogy „kényelmesen” megéljenek belőle.

Az ötéves terv

Az interjúalanyok legfontosabb ötéves tervei közül a tanulmányok befejezését és a munkaerőpiacra való belépést tartják a legfontosabbnak. A munkakereséssel kapcsolatban vannak félelmeik, amelyek arra irányulnak, hogy nem találnak a képességeikhez és végzettségükhöz megfelelő állást. A legtöbben középvezetői vagy felső vezetői pozíciókkal lesznek csak elégedettek. A „biztos, jól kereső állás” megtalálásáig sem a férfiak, sem pedig a nők nem vállalnának gyermeket még akkor sem, ha a párjuk rendelkezne annyi bevétellel, hogy az egész család megélhetésére elegendő lenne. Kizárólag csak akkor mernének gyermeket vállalni, ha képeseknek éreznék magukat arra, hogy akár önállóan is fel tudják nevelni.

A szakmai tervek mellett csupán interjúalanyaim fele említette meg, hogy szeretnének egy stabil, boldog párkapcsolatban élni, s közülük is csak ketten (az a két fő, akik a legidősebbek az interjúalanyok között: jelenleg 26 és 28 évesek) mondták azt, hogy addigra már a gyermekvállalás tervezése is aktuális lehet.

Pár kapcsolat és párkapcsolat

A megkérdezettek közül jelenleg öt főnek van párkapcsolata, ez mindegyikük esetében egy évnél hosszabb ideje tart és el tudják képzelni, hogy jelenlegi partnerükkel fogják leélni az életüket. Azonban senki sem nyilatkozott úgy, hogy felkészültnek érzi magát az együttélésre, a házasságra vagy a gyermeknevelésre. Szintén elsősorban anyagi körülményekre hivatkoztak, másrészt pedig arra, hogy nem tartják magukat elég érettnak ahhoz, hogy betöltsék az apa vagy az anya szerepét. Szeretnének még tanulni, kipróbálni magukat akár több foglalkozásban is. Fiatalnak tartják magukat ilyen jellegű elkötelezettséghez. Jelenleg élvezik az egyetemista életet és az ezzel járó szórakozási lehetőségeket.

Heten egyedülálló, közülük is öt személynek már több mint két éve nem volt párkapcsolata. Egy fiú és egy lány nyilatkozott úgy, hogy tudatosan kerülnek a komoly kapcsolatokat. Ők jól érzik magukat egyedül, nincsen szükségük kötöttségre, mert az meggátolhatná őket a szórakozásban. Szerintük elegendő, ha csak későbbi életkorban kötelezik el magukat. Egyikőjük elmondta, hogy egy későbbi házasság is sikerebb lehet, ha a felek előtte „kiélték magukat”. Ezért szerinte fiatalabb életkorban ideálisabb, ha inkább több, kötelezettségekkel nem járó kapcsolatot tart fenn, akár egymással párhuzamosan.

A többiek azonban vágnak egy stabil társra, akit szerintük egyre nehezebb megtalálni. Úgy vélik, hogy a szerencsésebbek könnyen rálelhetnek az egyetemen a párjukra, azonban akiknek erre nincs lehetőségük, máshol igen kevés esélyt látnak rá. A szórakozóhelyeket nem érzik alkalmasnak az ismerkedésre, szerintük ott csak alkalmi partnert lehet találni. Ketten megemlítették a közösségi oldalak káros hatását a személyes kapcsolatokra. Szerintük az emberek annyira hozzászoktak az online kommunikációhoz, hogy a valódi életben csak korlátozottan képesek rá.

Három lány a változó értékrendszerre vezeti vissza a pártalálás nehézségeit. Úgy gondolják, hogy a fogyasztói társadalom erre is hatott: nemcsak a megvásárolt eszközök, de a másik ember is könnyen lecserélhető. Ha valami nem tökéletes a másik félben vagy a kapcsolatban, akkor a legtöbben könnyen kilépnek belőle.

Együttélés és házasság

Nyolc interjúalanyom mindenféleképpen házasságban szeretne élni. Szerintük egy párkapcsolat akkor teljesebb, ha legalizálják, ha legalizálják. A házasságkötés előtt azonban mindenki szeretne összeköltözni a párjával. Senki sem merne anélkül belevágni egy házasságba, hogy nem próbálja ki, milyen az együttélés. Úgy vélik, hogy csak így lehet leginkább megismerni a másikat, ekkor derül ki az is, hogy valóban összeillenek-e. Azt tartják ideálisnak, hogy a házasságkötés előtt legalább 1-2 évig együtt éljenek, hogy kiderülhessen, van-e esély arra, hogy sikeres legyen a házasság.

A megkérdezettek közül négy személynek a szülei elváltak. A válás okai és következményei különbözőképpen hatottak a családokra. Kettejük édesanyja újra házasodott, a másik két interjúalanyom édesanyja pedig hosszú évek óta egyedül van, s nehezen tudja megoldani a család fenntartását. Nem túl sikeres házasságokat láttak otthon, mégis hasonló véleményen vannak mindannyian: házasságban szeretnének élni. Számukra fontos, hogy a párjukkal örök hűséget fogadjanak egymásnak. Egyetértettek abban is, hogy az együttélés sokkal bizonytalanabb, különösen a lányok hangsúlyozták azt, hogy nagyobb biztonságban van az a család, ahol a szülők házasok.

Ellenben négy interjúalanyom szerint a házasság ma már csak formalitás. Ők úgy látják, hogy napjainkra a házasság intézménye elvesztette aktualitását. Mivel ma már elfogadottá váltak az élettársi kapcsolatok, szívesebben preferálják a párkapcsolatnak ezt a formáját. Legfőbb érveik között az szerepel, hogy az élettársi kapcsolat azért jobb, mert nem jár olyan nagy kötöttséggel. Ha valami nem működik, könnyebb kilépni belőle. Ketten megemlítették, hogy attól nem lesz jobb egy kapcsolat, ha

összeházasodnak a felek, a „papír” nem garancia a boldogságra, ezért feleslegesnek tartják.

Úgy gondolják, az sem fontos, hogy egy gyermek házasságban szülessen, sőt két lány szerint jobb házasságon kívül gyermeket vállalni, mert egyedülállóként több támogatás jár a gyermekneveléshez, amit mindenféleképpen igénybe szeretnének venni, így ők semmiképpen nem szeretnének férjhez menni. Míg a másik két fiú azt nyilatkozta, csak akkor fog megnősülni, ha a párja nagyon szeretné. Számukra nem létszükséglet a házasság. Nem tiltakoznak az ellen, hogy valaha házasságban éljenek, de nem is tartják fontosnak.

Gyermekvállalás

Az interjúalanyok közül csupán egy lány mondta azt, hogy sohasem szeretne gyereket. Ő azzal érvelt, hogy túl nagy felelősséggel és problémával jár. Úgy érzi, hogy senkiben nem szabad annyira megbízni, hogy közös gyermeket vállaljanak. Szerinte nagyon sok nehézséggel kell szembenézni napjainkban, az ezekkel való megküzdést pedig a gyermek tovább nehezíti. A nők életében ezt még nagyobb gondként látja, hiszen a szülés miatt kiesett idő akár végleg megakadályozhatja a karrierépítést.

A többiek a gyermekvállalást az élet meghatározó részének tartják, egy olyan életcélnak, amelyet mindenkinek el kellene érni. Úgy gondolják, hogy az életet és a párkapcsolatot is a gyermeknevelés teszi teljessé. Legtöbben két gyermeket szeretnének. Négyen hármát vagy annál is többet, mert ők maguk is nagycsaládból származnak. Azonban csak akkor szeretnének családot alapítani, ha már biztos egzisztenciával rendelkeznek.

A diploma megszerzését, a lakást, a jó állás megtalálását és egy bizonyos karrierút befutását elengedhetetlennek tartják. Az anyagi helyzet alapvetően befolyásolja őket a családtervezésnél. Az első gyermek érkezésének idejeként 28–35 év közötti életkort jelölték meg.

Csak öten említették meg, hogy a gyerekvállalás számukra elengedhetetlen feltétele a megfelelő partner. Két lány számára nagyon fontos, hogy párjuk is stabil munkahellyel és jövedelemmel rendelkezzen, hogy akár csupán az ő keresete is elegendő legyen a megélhetéshez. Három fiú pedig csak olyan társsal szeretne családot alapítani, akivel hasonló értékrendet képviselnek.

Összegzés

Az iskolai részvétel elhúzódásával egy új életszakasz jelenik meg, mivel a munkajövedelemmel nem rendelkező, de már felnőtt korú emberek a szüleikkel otthon laknak, lényegében gyermeki státuszban maradván. Ez számos konfliktussal jár az egyének életében és osztálytársadalmi szinten is egyaránt. Empirikus kutatásom ennek bemutatására irányult.

Az interjúk során a legtöbben arról számoltak be, hogy terhes már számukra a szülőkkel egy háztartásban élni, mivel önállóságra vágnak. Elköltözésüknek akadályként csupán anyagi okokat jelöltek meg. Mindannyian szeretnék előtte egyetemi diplomát, jól jövedelmező munkát szerezni. 27 és 32 év közötti életkorokat jelöltek meg arra vonatkozóan, hogy mikor tervezik az önálló lakásba költözést. A családot alapítani csak a szülőktől való teljes függetlenedés után szeretnék.

Arra következtettek, hogy az első házasságkötések és a gyermekvállalás viszonylag magas átlagéletkora továbbra sem fog jelentős mértékben csökkenni a felsőfokú végzettséggel rendelkezők körében. A tanulmányok befejezése elsődleges fontossággal bír az interjúalanyok életében is, mert úgy vélik, hogy az egyetemi végzettség elengedhetetlen a számukra megfelelőnek ítélt munkakörök betöltéséhez. Oktatásbeli részvételük megakadályozza őket abban, hogy teljes munkaidős állást vállaljanak, amely szükség lenne ahhoz, hogy megteremtsék az önálló életükhöz és a családalapításukhoz nélkülözhetetlen kellékeket (lakhatás megoldása, anyagi megtakarítás).

Számos területen bizonytalanság, szorongás, pesszimizmus jellemzi jövőbeli elképzeléseiket. Középvezetőnél alacsonyabb munkahelyi pozíciónál senki nem szeretne alacsonyabb státuszt betölteni, azonban kétségeik vannak afelől, hogy valóban sikerül-e ezt elérniük. Kiszámíthatatlannak tartják a pályakezdők munkaerő-piaci esélyeit, éppen ezért ameddig csak lehet tanulni szeretnék, hiszen addig sem kell szembenézniük azzal, hogy esetleg nem térül meg a tanulásba befektetett energia.

A felnőttiséggel járó szerepek betöltését- munkavégzés, élettársi kapcsolat, házasságkötés, gyermekvállalás- még egyikük sem vállalná fel. A szülői házban, életkoruk ellenére gyakorlatilag gyermeki státuszban élnek, amely feszültséget kelt bennünk, mégsem próbálnak meg ezen változtatni.

A családalapítással kapcsolatos elképzeléseik stratégia jellegűek. A legtöbbjük számára a házasságkötés és a gyermekvállalás is fontos életcél, azonban ezek realizálását feltételekhez kötik. Elsősorban az egzisztenciateremtés fontosságát hangsúlyozzák. Az önálló lakhatás megoldása, a „biztos és jól jövedelmező munka”, és a „kényelmes élet” megvalósulása után tervezik a családalapítást.

A társadalom erős kritikákat fogalmaz meg a szüleikkel még együtt élő, a tanulmányaik befejezését, a munkavállalást és családalapítást halogató fiatalokkal szemben. Azt, hogy az emberek hogyan időzítik az életüket jelentősen meghatározó eseményeket nagymértékben befolyásolja az adott társadalmi-gazdasági környezet. A különböző korszakokban élő generációk számára adott lehetőségek és kihívások hatással vannak a felnőtttséghez kapcsolódó szerepek betöltésére is.

Felhasznált irodalom

- Czibere Ibolya (szerk.) (2012a): Családszociológia. Családmodellek, felnőtt szerepek és kapcsolatok. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen
- Czibere Ibolya (szerk.) (2012b): Gyerekek és iskolai kudarcok – Családi hatások és következmények. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen
- Czibere Ibolya (2012c): Nők mélyszegénységben. Személyes életvilágok és cselekvési perspektívák a mélyszegénységben élő nők mindennapjaiban. L'Harmattan Kiadó, Budapest.
- Czibere Ibolya (2014): Települési és regionális egyenlőtlenségek a 18-29 éves ifjúsági korosztály körében: munkaerőpiac – jövőtervezés – érvényesülés. In: Nagy Ádám – Székely Levente (szerk.) (2014): Másodkézből – Magyar Ifjúság 2012. ISZT Alapítvány – Kutatópont, Budapest
- Csoba Judit – Czibere Ibolya (2012): „Mire készítsen fel az egyetem?” A munkaadóknak a diplomás pályakezdőkkel és a képzőintézményekkel kapcsolatos elvárásai. In: Fónai Mihály – Szűcs Edit (szerk.) (2012): A Debreceni Egyetem „Diplomás Pályakövető Rendszerének” főbb eredményei és tapasztalatai, 2010-2011. Debreceni Egyetem, Debrecen
- Diósi Pál (2008): Családalapítás, otthonteremtés. Új Ifjúsági Szemle, VI. évfolyam 2-3. szám
- Kapitány Balázs – Spéder Zsolt (2009): Gyermekvállalás. In: Monostori Judit (szerk.): Demográfiai portré 2009. Budapest, KSH Népeségtudományi Kutató Intézet
- Máder Miklós Péter (2009): A szülőktől való elszakadási dimenziók mentén létrejött alcsoportok. Új Ifjúsági Szemle. VII. évfolyam 4. szám
- Murinkó Livia (2009): Első elköltözés a szülői házból. In: Spéder Zsolt (szerk.): Párhuzamok Anyaországi és erdélyi magyarok az ezredfordulón. Budapest, KSH Népeségtudományi Kutatóintézet
- Pongrácz Tiborné (2009): A párkapcsolatok jellegzetességei. In: Monostori Judit (szerk.): Demográfiai portré 2009. Budapest, KSH Népeségtudományi Kutató Intézet
- Rab Árpád- Székely Levente (2007) Változó ifjúság az információs társadalomban. In: Nagy Ádám (szerk.) Ifjúságsegítés – Probléma vagy lehetőség az ifjúság? Budapest-Szeged, Új Mandátum Könyvkiadó

- Somlai Péter (2007): A posztadoleszcensek kora. In: Somlai (szerk.): Új ifjúság. Budapest, Napvilág Kiadó
- Szvetelszky Zsuzsanna (2005): A kapunyitási pániktól a nagymama-elméletig. Budapest, Pont Kiadó
- Tari Annamária (2010): Y generáció. Budapest, Jaffa Kiadó
- Tari Annamária (2011): Z generáció. Budapest, Tercium Kiadó
- Vaskovics László (2000) A posztadoleszcencia szociológiai elmélete. In: Szociológiai szemle. 2000/ 4. szám
- Vida Katalin (2011): A kezdődő felnőttkor és a kapunyitási pánik. In: Puskás- Vajda Zsuzsa és Lisznyai Sándor (szerk.): Ifjúságkutatás és tanácsadás. A pszichológiai tanácsadás tudományos alapjai. Budapest, FETA könyvek 6.